

Brendan Simms

IZDAVAČ**buybook**

Radićeva 4, Sarajevo

Tel: + 387 33 550-495

Fax: + 387 33 550-496

redakcija@buybook.ba

www.buybook.ba

ZA IZDAVAČA

Damir Uzunović

Goran Samardžić

NASLOV IZVORNIKA

Hitler: Only the World Was Enough, Brendan Simms

Copyright © Brendan Simms, 2019

Copyright © za bosanski jezik Buybook, 2021.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

UREDNICIA

Ida Hamidović

PREVOD S ENGLESKOG

Muharem Bazdulj

LEKTURA I KOREKTURA

Sanela Topčić

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Boris Stapić

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI

Photo 12 / Alamy Stock Photo

FOTOGRAFIJA AUTORA

Agencija Fotograficzna Caro / Alamy Stock Photo

ŠTAMPA

Grafostil, Kragujevac

Brendan Simms

HITLER

Samo svijet je bio dovoljan

S engleskog preveo Muharem Bazdulj

Sarajevo, 2021.

Za Katherine

“Naposljetku, ono što čovjeku daje život je zemlja, a zemlja je trofej koji sudbina daje narodima koji se za nju bore.”

Adolf Hitler, 1943, citiran u Helmut Krausnick,
“Zu Hitler’s Ostpolitik im Sommer 1943”,
Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 2 (1954), str. 311–12

Sadržaj

Skraćenice	11
Zahvale	15
Prolog	17
Uvod	19
PRVI DIO	
Poniženje	
1. Skica diktatora u mladosti	33
2. Protiv “svijeta neprijatelja”	40
3. “Kolonizacija” Njemačke	50
DRUGI DIO	
Fragmentacija	
4. Borba za Bavarsku	97
5. Anglo-američka snaga i njemačka nemoć	121
6. Vraćanje kontrole nad partijom	154
TREĆI DIO	
Ujedinjenje	
7. Američki izazov	167
8. Proboj	197
9. Praveći najmanje grešaka	228

ČETVRTI DIO

Mobilizacija

10. "Bajka"	255
11. "Uzdizanje" njemačkog naroda	288
12. Topovi i puter	311

PETI DIO

Konfrontacija

13. Životni standard i životni prostor	357
14. "Engleska je motor naše opozicije"	390
15. "Imati" i "nemati"	447

ŠESTI DIO

Uništenje

16. Gledajući Zapad, napadajući Istok	507
17. Borba protiv "Anglosaksonaca" i "plutokratije"	565
18. Pad "Tvrđave Evropa"	629
Zaključak	689
Bilješke	695
Indeks	773

Skraćenice

Da bi se smanjio svakako vrlo veliki broj referenci, dokumenti iz ovih zbirki, koji su vrlo lako dostupni, citirani su uz navođenje skraćenica.

- ADAP *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918–1945. Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes. Serija C. (1933–7), Serija D (1937–41) i Serija E (1941–5) (Göttingen, 1950–81)*
- BAK Bundesarchiv Koblenz
- BayHSTA Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. IV, Kriegsarchiv, 16RIR
- BT Klaus Gerbet (ur.), *Generalfeldmarschall Fedor von Bock. Zwischen Pflicht und Verweigerung. Das Kriegstagebuch* (München i Berlin, 1995)
- DVW Hans-Adolf Jacobsen (ur.), *Dokumente zur Vorgeschichte des Westfeldzuges, 1939–1940* (Göttingen, Berlin i Frankfurt, 1956)
- DW Hans-Adolf Jacobsen (ur.), *Dokumente zum Westfeldzug, 1940* (Berlin, Göttingen i Frankfurt, 1960)
- ES Hildegard von Kotze i Helmut Krausnick (ur.), *„Es spricht der Führer“: 7 exemplarische Hitler-Reden* (Gütersloh, 1966)
- ET Hildegard von Kotze (ur.), *Heeresadjutant bei Hitler, 1938–1943. Aufzeichnungen des Majors Engel* (Stuttgart, 1974)
- FE Martin Moll (ur.), *Führer-Erlasse, 1939–1945* (Stuttgart, 1997)

- FK Willi A. Bölcke (ur.), *Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg. Hitlers Konferenzen mit Albert Speer, 1942–1945* (Frankfurt, 1969)
- GT *Die Tagebücher von Joseph Goebbels im Auftrag des Instituts für Zeitgeschichte und mit Unterstützung des Staatlichen Archivdienstes Russlands*, uredio Elke Fröhlich, 24 vol. (München, 1993–2006)
- HB Wolf Rüdiger Hess (ur.), *Hess Briefe, 1908–1933* (München, 1987)
- HP Lothar Gruchmann i Reinhard Weber (ur.), *Der Hitler-Prozess 1924. Wortlaut der Hauptverhandlung vor dem Volksgericht München I*, 4 vol. (München, 1997–9)
- HT Hans-Adolf Jacobsen (ur.), *Franz Halder. Kriegstagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942*, 3 vol. (Stuttgart, 1962–4)
- HW Walther Hubatsch (ur.), *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung, 1939–1945* (Frankfurt, 1962)
- IMT *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof* (Nürnberg, 1949)
- KB Martin Vogt (ur.), *Herbst 1941 im Führerhauptquartier. Berichte Werner Koeppens an seinen Minister Alfred Rosenberg* (Koblenz, 2002)
- KP Willi A. Bölcke (ur.), *Kriegspropaganda 1939–1941. Geheime Ministerkonferenzen im Reichspropagandaministerium* (Stuttgart, 1966)
- KTB, OKW Helmuth Greiner i Percy Ernst Schramm (ur.), *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, 4 vol. (u 7 dijelova) (Frankfurt, 1961–5)
- LB Helmut Heiber (ur.), *Hitlers Lagebesprechungen. Die Protokollfragmente seiner militärischen Konferenzen, 1942–1945* (Stuttgart, 1962)
- LOC Library of Congress
- LV Gerhard Wagner (ur.), *Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939–1945* (München, 1972)

- MK Christian Hartmann, Thomas Vordermayer, Othmar Plöckinger i Roman Töppel (ur.), *Hitler. Mein Kampf. Eine kritische Edition* (München i Berlin, 2016)
- RH Friedrich Hartmannsgruber (ur.), *Regierung Hitler. Akten der Reichskanzlei*, 7 vol. (Berlin i München, 1983–2015)
- RSA Institut für Zeitgeschichte (ur.), *Adolf Hitler, Reden, Schriften und Anordnungen. Februar 1925 bis Januar 1933*, 17 vol. (München, 1992–2003)
- RT Jürgen Matthäus i Frank Bajohr (ur.), *Alfred Rosenberg. Die Tagebücher von 1934 bis 1944* (Frankfurt, 2015)
- SA Eberhard Jäckel s Axel Kuhn (ur.), *Adolf Hitler. Sämtliche Aufzeichnungen, 1905–1924* (Stuttgart, 1980)
- SD Andreas Hillgruber (ur.), *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941*, 2 vol. (Frankfurt, 1967–70)
- WA Henry Ashby Turner (ur.), *Otto Wagener. Hitler aus nächster Nähe. Aufzeichnungen eines Vertrauten 1929–1932* (Frankfurt, 1978)

Zahvale

Osoba kojoj sam najviše zahvalan je moja supruga, Anita Bunyan, za podršku tokom više od trideset godina te za pomoć na ovom projektu. Osobe kojima se također zahvaljujem su sljedeće: Ilya Berkovich, Tim Blanning, Allegra Fryxell, Christian Goeschel, Lukas Helfinger, Manfred Görtemaker, Winifried Heinemann, dr. Gerhard Keiper, David Motadel, Mikael Nilsson, Phillips O'Brien, Darren O'Byrne, James Carleton Paget, Nathalie Price, Ulrich Schlie, Alan Steinweis i Steffen Werther.

Prolog

Početak jula 1918, Prvi svjetski rat je bjesnio već skoro četiri pune godine. Vojnik prve klase Adolf Hitler iz 16. bavarske rezervne pješadijske pukovnije borio se u njemu skoro od samog početka. Vidio je kako Njemački Reich prkosi moćnoj koaliciji imperija Antante, Britaniji, Francuskoj i Rusiji, kao i nekolicini njihovih manjih saveznika. Krajem prethodne godine, jedna od njih – Carska Rusija – pala je na koljena kroz kombinaciju vojnog poraza i revolucije. Međutim, u međuvremenu je Reich isprovocirao neprijateljstvo drugog i još strašnijeg neprijatelja: Sjedinjenih Američkih Država.

Njemačka je sada bila u trci da skrši Francusku i vrati Britaniju na njenu stranu La Manchea prije nego što se pojave američke trupe. Isprva, njeni napori su krunisani uspjehom. Njemačke armije su napredovale na Zapadnom frontu. Adolf Hitler je bio među onima koji su marširali naprijed, da bi poslije svjedočio i trenutku kad se ratna sreća okrenula, tokom Druge bitke na Marni.

Svježi, brojni i vođeni entuzijazmom kojim su kompenzovali manjak iskustva, Amerikanci su se suočili s izmorenim bavarskim rezervistima. To je imalo razoran efekat na moral Hitlerovih saboraca ostavivši i trajnu impresiju na samog Hitlera. On se i direktno susreo s najmanje dvojicom ovih neprijatelja. Sedamnaestog jula 1918, ađutant brigade, Fritz Wiedemann, je zapisao: “Vojnik prve klase Hitler doveo je dvojicu američkih zarobljenika [koje je zarobila Rezervna pukovnija 16] u štab 12. kraljevske bavarske pješadijske brigade.”¹

Ko su bili ovi ljudi i šta je Hitler mislio o ovom događaju nije zabilježeno. Znamo, međutim, kako je kasnije interpretirao ono što je postalo ključni događaj u njegovom životu, a tako i u historiji dvadesetog stoljeća.

Hitler je vjerovao da su ovi “prašinari” potomci njemačkih iseljenika, izgubljeni za domovinu zbog manjka “životnog prostora” da ih prehrani, koji su se vratili kao osvetnici u redovima nezaustavljive neprijateljske vojske. U svojim kasnijim govorima, više puta se vraćao na trenutak “usred ljeta 1918. kad su se prvi američki vojnici pojavili na bojnim poljima u Francuskoj, dobro razvijeni muškarci, ljudi naše krvi, koji su vijekovima odlazili, sada su bili spremni da gurnu svoju staru domovinu u blato”.²

To je, dakle, tačka gdje je sve počelo: preokupacija njemačkim demografskim slabostima, za koje će *Lebensraum* na istoku naposljetku postati jedini lijek; poštovanje i strah spram “anglosaksonskih” sila s očigledno beskrajnim prostornim, demografskim, prirodnim i ekonomskim resursima; te odlučnost da izbjegne još jedan rasni građanski rat između Anglosaksonaca i Teutonaca – podstican od “svjetskog jevrejstva” – ako je moguće, odnosno da se preživi pokaže li se da je novi konflikt neizbježan.

Uvod

Prije malo više od dvadeset godina, jedan njemački kritičar je izbrojao više od 120.000 knjiga i članaka o Hitleru i Trećem Reichu;¹ a ta je brojka u međuvremenu značajno porasla. Najbolje među ovim biografijama reflektovale su vrijeme u kojem su nastale i naučne trendove. Pionirska knjiga Alana Bullocka *Hitler: Studija o tiraniji*, objavljena samo devet godina poslije 1945. i na vrhuncu Hladnog rata, vidjela ga je kao primjer “epohe neprosvijećenog despotizma”, ali i kao “oportunistu potpuno lišenog svakog principa”.² S namjerom ili ne, ova interpretacija je bila usklađena sa širim intelektualnim kontekstom teorije totalitarizma, kao i sklonošću ka lokalnom njegovog kolege A. J. P. Taylora koji je privilegovao slučajnost i nepredviđene slučajeve u odnosu na dublje obrasce objašnjavanja. Dvije decenije kasnije, Joachim Fest je napisao proslavljenju biografiju koja je bila više literarna nego naučna, ali kojoj su se divili mnogi profesionalni historičari. To je bio prvi veliki imaginativni pokušaj da se objasni kako je čovjek kao Hitler mogao steći i zadržati vlast u ekonomski razvijenoj i kulturno sofisticiranoj zemlji kakva je Njemačka.³ Bila je to prekretnica u historiji Savezne Republike Njemačke i kulminacija tridesetogodišnjeg istraživanja i preispitivanja. Stoga je Festova biografija bila knjiga o Nijemcima, koliko i knjiga o Hitleru.

Trebalo je proći dvadeset godina da se pojavi naredna “klasična” biografija. Dva toma koja je napisao Ian Kershaw ostaju “standardno” djelo, reflektujući značajnu količinu istraživanja o nacističkoj diktaturi u prethodnim decenijama, posebno “zaokret” prema društvenoj historiji, kao

i dugu debatu između “intencionalista”, koji povlače manje-više ravnu liniju između pragmatičnih iskaza iz dvadesetih sve do kraja Hitlerove karijere, i “strukturalista” koji stavljaju akcenat na institucionalna rivalstva i dinamiku.⁴ Fest je kritikovan zbog prevelikog izdvajanja Hitlera iz njegovog konteksta.⁵ Nasuprot tome, Kershawov Hitler je snažno kontekstualizovan. Odlučio je “da se ne fokusira na Hitlerovu ličnost” nego “na karakter njegove vladavine”, što je od njega tražilo da “isprva gleda na druge, a ne na Hitlera samog”.⁶ Kershawova biografija je isto tako uzela u obzir “voluntaristički” preokret, pod čim se misli na sve češće historičarsko naglašavanje aktivne kolaboracije stanovništva u nacističkim inicijativama. Trajna moć institucija i grupacija je prepoznata, a individualna djelatnost je vraćena historijskim akterima, i velikim i malim.⁷ Pokazalo se da je “mit” oko Führera konstrukcija drugih koliko i njegova.⁸ Kershawov Hitler nije kontrolisao sve, zato što nije imao potrebu: glavni igrači “radili su za Führera” na vlastitu inicijativu.⁹ Njegova vlast nije toliko počivala na njegovoj vlastitoj demonskoj energiji, koliko na kooperaciji njemačkih elita i širih slojeva stanovništva. Hitler je sveden na manju mjeru, mada je i dalje bio više nego jako vidljiv.

Poslije toga, bilo je još biografija i specijalističkih studija.¹⁰ Volker Ullrich je posebnu pažnju posvetio Hitlerovom karakteru.¹¹ Nedugo zatim, Peter Longerich je krunisao svoj dugogodišnji angažman u vezi s historijom Trećeg Reicha svojom vlastitom interpretacijom, koja je u obzir uzela mnoge detaljne studije koje su se pojavile nakon objavljivanja dva Kershawova toma.¹² On je pokazao da je Hitler bio mnogo više od “katalizatora” ranije postojećih sila u njemačkom društvu, odnosno da je bio mnogo dominantnija figura nego što je tvrdio “strukturalistički” stav. Negdje u isto vrijeme, pojavila se knjiga koju je napisao Wolfram Pyta, koja iako nije biografija u užem smislu, pokazuje kako “kulturalni” zaokret historijskim studijama može dati nove uvide u Hitlerov doživljaj samog sebe kao “genija” te u “performativnu” prirodu njegove vladavine.¹³ Najskorije, kratka biografija Hansa-Ulricha Thamera podsjetila nas je još jedanput na važnost nasilja i zavodjenja u Hitlerovoj relaciji s njemačkim narodom.¹⁴

U mnogim stvarima, djelo ovog autora ne može se takmičiti s nabrojanim. Očigledno ono ne može biti prvo veliko djelo na svoju temu,

niti posljednja riječ o njoj. Ono nema aspiraciju da dosegne literarnu vrijednost biografije Joachima Festa, širinu i dubinu Iana Kershawa, duboko razumijevanje nacističkog domaćeg sistema Petera Longericha, teoretsku sofisticiranost kakvu ima Wolfram Pyta, kao ni psihološku penetraciju Volkera Ullricha. Ni ova biografija ne pokušava da izmisli toplu vodu. Ona uzima u obzir ali ne pokušava da sintetizira veliko recentno specijalizovano istraživanje Trećeg Reicha uopšteno.¹⁵ Ona ne može objasniti duboku vezu koju je Hitler imao s njemačkim narodom.¹⁶ Umjesto toga, ovo nije knjiga o Hitleru za koga su glasali, nego o Hitleru koga su dobili. Ona nije o onom što je on “ostvario”, nego o onom šta je namjeravao. Naposljetku, Hitlerova ličnost i privatni život ostaju neuhvatljivi sve vrijeme, mada će se razni njihovi aspekti – neki i neočekivani – ipak pojaviti. U tom smislu, dok autor ne može sam prikazati “cijelog” Hitlera, ipak se nada da će pokazati da je naša slika njega dosad bila ozbiljno nekompletna.

Ova biografija iznosi tri velike i međusobno povezane nove tvrdnje. Prva, da su Hitlerova prvenstvena preokupacija kroz cijelu karijeru bili Anglo-Amerika i globalni kapitalizam, više nego Sovjetski Savez i boljševizam. Druga, da je Hitlerov pogled na njemački *Volk* – čak i kad se očisti od Jevreja i drugih “nepoželjnih” – bio krajnje ambivalentan, reflektujući osjećanje inferiornosti u poređenju s “Anglosaksoncima”. Treća, da smo se – iz vrlo razumljivih razloga – previše fokusirali na Hitlerovu ubilačku “negativnu eugeniku” protiv Jevreja i drugih “nepoželjnih”, a nedovoljno na ono što je on smatrao svojom “pozitivnom eugenikom”, koja je bila osmišljena da “uzdigne” njemački narod na nivo njegovih britanskih i američkih rivala.¹⁷ Sve ovo znači da smo propustili do kojeg nivoa je Hitler bio fiksiran na globalnu borbu ne samo sa “svjetskim jevrejstvom” nego i s “Anglosaksoncima”. Autorova ambicija ovdje nije čisto “aditivna”, odnosno obezbjeđivanje nove dimenzije već postojećem okviru. Radije bi htio da se njegov rad doživi kao “supstitutivan”. Ako su tvrdnje u knjizi održive, onda Hitlerova biografija, a možda i historija Trećeg Reicha generalno, treba biti fundamentalno preispitana.

Ova biografija se stoga suprotstavlja dobrom dijelu dominantnog pogleda, ili dominantnih pogleda, na Hitlera. On nije postavljao njemački narod na rasni pijedestal, više ga je mučio strah zbog njegove

trajne fragilnosti. Hitler nije vjerovao da su Sjedinjene Američke Države obogaljane krahom na Wall Streetu, a one su ostale centralni faktor u njegovom razmišljanju od ranih dvadesetih godina dvadesetog vijeka nadalje. Ova knjiga, također, odbacuje žilavo uvjerenje da je linija vodi- lja Hitlerovog svjetonazora, kao i izvor njegovog virulentnog antisemi- tizma, bio strah od Sovjetskog Saveza ili boljševizma. Posljedica toga je i da se ne prihvata teza da je, za njega, u Drugom svjetskom ratu ključan bio Istočni front. Ova knjiga ne registruje nikakav smislen “konceptual- ni pluralizam” u bilo kojoj oblasti unutrašnje ili vanjske nacističke poli- tike do koje je Hitleru bilo zaista stalo. Hitler nije bio zatočenik bilo koje sile u njemačkom društvu, kao ni konkurentskih centara moći. Ako je njemačka vlast često bila u stanju “polikratskog haosa”, to definitivno nije bio rezultat ikakvog diktatorovog svjesnog napora da “zavadi pa vlada”. Imajući to u vidu, valja reći da nijedna od spomenutih knjiga nije lišena ni vrijednosti ni grešaka, te je ova knjiga o nekim pitanjima nužno saglasna sa svakom od navedenih, dok se isto tako u nekim drugim pi- tanjima sa svakom od navedenih i razilazi. To se vidi u bilješkama, gdje se literatura obično navodi u slučajevima eksplicitne saglasnosti, dok su greške obično ispravljene samo putem implikacije.

Autor se, zapravo, mnogo oslanja na tuđe radove. Bio je nadahnut nekim recentnim historiografskim trendovima. Najprije, “transnacio- nalni” zaokret je obezbijedio novi okvir za njemačku historiju, unutar koga se događaji razumijevaju kao dio širih evropskih ili čak globalnih procesa.¹⁸ Podoblast *Histoire Croisée* ponudila je naročito vrijedan sti- mulans za razumijevanje trajne njemačko-američke isprepletenosti koja je uobličila toliko veliki dio Hitlerovog razmišljanja i karijere.¹⁹ Kao drugo, dolazi “globalizacija”: Hitler iz ove biografije, uprkos svim speci- fičnostima, je proizvod globalnih sila.²⁰ On se dobro uklapa u recentna istraživanja o globalnom kapitalizmu.²¹ Kao treće, “ekološki preokret” daje nam priliku da vidimo Hitlera prvenstveno kao maltuzijanca, po- litičara oskudice.²² Kao četvrto, novije studije o globalnoj vladavini, po- sebno o američkom kartelu koji se pojavio početkom dvadesetog vijeka, izoštrile su autorovu percepciju Hitlerovog revolta protiv tog poretka.²³

Kao peto, historijske studije o migracijama i rasi, posebno one o anglo-američkom iseljeničkom kolonijalizmu, kao i istraživanje o

međunarodnoj politici rase, posebno naglasak na “anglosaksonskim hegemonima”, obezbijedili su kontekst za razmišljanje o Hitlerovom svjetonazoru.²⁴ U ovom kontekstu, Njemačka se može doživjeti, a tako su je doživljavali savremeni Nijemci – uključujući Hitlera – istovremeno kao kolonizatora i kolonizovanog; nije bilo jasno kojoj strani “globalne obojene linije” ona zaista pripada. Reich je bio “dopunjivač”, ne “dopunjeni”;²⁵ “đubrivo” – da upotrijebimo frazu koju je sam Hitler volio – a ne nađubreno tlo. Zapravo suprotno, kako je primijetio i Aimé Césaire sredinom pedesetih godina, Hitlerov imperijalni projekat u Evropi obrnuo je tradicionalni rasni poredak svodeći mnoge bijelce na status koji su inače imali samo crnci.²⁶ Kao šesto, “prostorni zaokret” u historijskoj literaturi pomaže nam da razumijemo kako je Njemačka, preko tranzicije iz tradicionalnog Reicha u naciju, ponovo koncipirala samu sebe kao imperiju na globalnoj skali.²⁷ Naposljetku, “vremenski zaokret” u historijskim studijama usmjerili su autora ka obraćanju posebne pažnje na vrijeme, tajming te – posebno – vremenske linije u Hitlerovom razmišljanju.²⁸ Širenje i sužavanje vremena u njegovom umu pokazat će se kao ključna varijabla.

Uopšteno govoreći, iz teksta će se vidjeti da autor mnogo duguje raznim radovima o nacističkoj Njemačkoj koji su se pojavili u posljednjih dvadesetak godina.²⁹ Mark Mazower je obezbijedio okvir za razumijevanje Trećeg Reicha kao evropske imperije u Evropi.³⁰ Tim Snyder je istakao “ekološku” dimenziju Hitlerovog razmišljanja. Adam Tooze je pokazao da koje mjere se Sjedinjene Američke Države moraju razumjeti kao principijelna tačka poređenja za Treći Reich od samih njegovih početaka, a naročito nakon što je započela ratna proizvodna bitka.³¹ Američku dimenziju dvadesetog vijeka u njemačkoj historiji generalno dobro su opisali Mary Nolan, Philip Gassert i Stefan Kühl.³² Johann Chapoutat nas je podsjetio na trajnu važnost ideja u nacističkom projektu,³³ dok Lars Lüdicke potencira zapanjujuću konzistentnost Hitlerovog razmišljanja o ključnim temama tokom intervala od dvadeset i pet godina.³⁴

Ova biografija je profitirala i od brojnih novih studija o pojedinim periodima ili aspektima Hitlerovog života. Dirk Bavendamm je pod mikroskop stavio Hitlerovu mladost; Brigitte Hamann se ponovo bavila Hitlerovim bečkim godinama, pokazujući kako nema dokaza da je

on u ovom periodu gajio bilo kakve antisemitske sentimente.³⁵ Anton Joachimsthaler je demonstrirao kako je Hitlerov “put”, zapravo, počeo u Münchenu.³⁶ Thomas Weber je rasvijetlio Hitlerova iskustva tokom Prvog svjetskog rata u bolnici. Othmar Plöckinger i Thomas Weber mnogo pažljivije su se bavili Hitlerovim ključnim minhenskim godinama neposredno nakon rata. Plöckinger je napisao i detaljnu analizu nastanka i baštine *Mein Kampf*.³⁷ Despina Stratigakos je istražila Hitlerove arhitektonske preferencije i aktivnosti, što je ranije bila zanemarena tema.³⁸ Anna-Maria Sigmund se prva bavila komplikovanim *ménage à trois* koji su činili Hitler, njegova nećaka Geli Raubal te njegov šofer Emil Maurice.³⁹ Heike Görtemaker je napisala prvi, naučne pažnje vrijedan, prikaz njegove veze s Evom Braun.⁴⁰ Timothy Ryback piše o Hitlerovim čitalačkim navikama, dok Bill Niven istražuje njegove kinematografske preferencije.⁴¹ Fritz Redlich je podvrgao Hitlera ozbiljnoj psihijatrijskoj analizi,⁴² Johannes Hürter ispitivao je Hitlerov odnos sa njegovim višim vojnim komandantima,⁴³ a Stephen Fritz vrlo uvjerljivo odbranio tezu da Hitler nipošto nije bio amater u vojnim pitanjima.⁴⁴

Postoji još nekoliko važnih studija o Hitlerovoj ulozi u Trećem Reichu. Christian Göschel je pratio evoluciju “fašističke alijanse” s Mussolinijem.⁴⁵ Kurt Bauer je pokazao da je Hitler bio suštinski involviran u propali austrijski puč iz 1934.⁴⁶ Waldenegg je demonstrirao ključnu Hitlerovu ulogu tokom *Anschlusa* 1938. Studija Andreasa Krämera o majskoj krizi 1938. i njenom neposrednom epilogu pokazala je kako je diktator reagovao na vanjske događaje, ali i kako sve vrijeme ima potpunu kontrolu nad aparatom nacionalne sigurnosti Njemačke.⁴⁷ Studija Angele Hermann o Minhenskoj krizi i njenim posljedicama pokazala je da je “konceptualni pluralizam” u nacističkoj vanjskoj politici postojao samo na nivou ispod samog diktatora.⁴⁸ Rolf-Dieter Müller je uvjerljivo obrazlagao da je Hitler imao plan da napadne Sovjetski Savez 1938. i 1939. te da je odustao samo zbog odbijanja Poljske da mu u tom projektu bude saveznik.⁴⁹ Centralna važnost američke dimenzije tokom 1940. i 1941. naglašena je u studiji Iana Kershawa o Hitlerovim sudbonosnim odlukama.⁵⁰ Edward Westermann i Carroll Kakel uporedili su Hitlerov rat u Rusiji s osvajanjem američkog zapada.⁵¹ Tomovi *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, koji funkcionišu kao oficijelna njemačka historija rata,

ilustruju središnju poziciju samog Hitlera u cjelokupnom toku konflikta.⁵² Naposljetku, ključna Hitlerova uloga u ubijanju šest miliona Jevreja dokazana je izvan svake razumne sumnje u onome što su pisali Richard Evans, Peter Longerich i drugi koji su učestvovali u odbacivanju suprotnih tvrdnji Davida Irvinga.⁵³ Magnus Brechtken i Maximilian Becker s Instituta za savremenu historiju u Münchenu upravo pripremaju naučno izdanje Hitlerovih govora iz vremena kad je bio na poziciji kancelara.⁵⁴

Argumenti iz ove knjige bazirani su na obilju materijala, iako ga nema podjednako o svakom periodu Hitlerovog života. Veliki dio tog materijala je opštepoznat, jedan dio je bio iznenađujuće zanemarivan, dok je ponešto, barem koliko je autor svjestan toga, potpuno novo. Glavni izvor o prvih tridesetak godina Hitlerovog života je izdanje njegove sabrane prepiske, tekstova i primjedbi (od kojih do nekih dolazimo iz druge ruke) do 1924; odbačeni su oni dijelovi za koje znamo da su falsifikovani.⁵⁵ Kolekcija je relativno izdašna kad je riječ o vremenu poslije 1919, ali prije tog perioda postoje skoro samo skice; primjera radi, ne postoje apsolutno nikakvi dokumenti o Hitleru tokom cijele jedne godine njegovog života, od augusta 1908. do augusta 1909.⁵⁶ Od sredine dvadesetih godina nadalje, ova biografija se prvenstveno oslanja na kritička izdanja *Mein Kampf*,⁵⁷ Druge knjige kao i na voluminozno izdanje njegovih govora i tekstova od 1925. do 1933. godine.⁵⁸

Kako je i očekivano, postoji eksponencijalan porast u količini dokumentarnog materijala od perioda kad je Hitler 1933. preuzeo vlast pa nadalje. Važan izvor za sam Treći Reich je pionirska kolekcija Maxa Domarusa, koja se prvenstveno sastoji od govora, nekompletna je i uređena, eufemistično rečeno, ispod standarda.⁵⁹ Postoji i mnogo manje, ali istovremeno i značajno bolje, izdanje sedam Hitlerovih govora koji spadaju među najvažnije, koje su uredili Hildegard von Kotze i Helmut Krausnick.⁶⁰ Dokumenti Hitlerovih kabineta daju nam vrijedan uvid u praksu njegove vladavine, dok dokumenti o njemačkoj vanjskoj politici, također, sadrže mnoge njegove iskaze.⁶¹ Što se tiče ratnih godina, postoji izdanje Hitlerovih “dekreta” Martina Molla, kolekcija Hitlerovih “Direktiva” koju je priredio Walther Hubatsch, izdanje Willija Bölckea s transkriptima razgovora s Albertom Speerom o ratnoj proizvodnji te *Lagebesprechungen*, zbirka sačuvanih protokola Hitlerovih vojnih

brifinga.⁶² Ovi serijski izvori su nadopunjeni memoarima, dnevnicima, recentnim, jako vrijednim “Itinererom” koji je kompilovao Harald Sandner i drugim štampanim izvorima.⁶³ Mada je većina materijala citiranog u knjizi već neko vrijeme javno dostupna i nije zaštićena autorским pravima, važnost dijela toga još nije prepoznata, a određen broj ključnih iskaza, mada poznat, kao da je bio sakriven decenijama.

Kao i kod svih historijskih izvora, i prema onima koji se tiču Hitlera, posebno kad je riječ o dnevnicima i memoarima, valja postupati oprezno. Joseph Goebbels, primjera radi, je glavninu svojih dnevnika pisao s idejom da će biti publikovani, pa biograf uvijek mora biti svjestan da mu se ovaj sa svojom manijom veličine nameće i s one strane groba.⁶⁴ Što se tiče Alberta Speera, on ne samo da se bavio očiglednim izobličavanjem i apologetikom, nego je i pre naglašavao svoju posebnu vezu s Hitlerom.⁶⁵ Neki izvori koji na prvi pogled djeluju kao da su pisani u vrijeme događaja kojima se bavi, poput *Aufzeichnungen* Hermanna Wagenera i dnevnika Gerharda Engela, zapravo su napisani mnogo godina kasnije, ali pažljivim upoređivanjem s dokumentarnim materijalom dolazimo do zaključka da su, uprkos tome, skoro bez izuzetka, jako pouzdani.⁶⁶ Također, treba biti pažljiv kod transkripta Hitlerovih ratnih “razgovora za stolom”, koji, mada generalno tačni kod opisa njegovih sentimentata, ipak sadrže neka dokaziva izobličanja i ne treba ih shvatiti kao zapise onoga što je rekao od riječi do riječi.⁶⁷ Stoga nijedan od tih navodnih iskaza nije citiran kao upravni govor. Uz prigodno upozorenje, ovi zapisi su korišteni kad je bilo svrsishodno.

Nasuprot tome, ova biografija je posve odbacila određen broj “klasičnih” izvora. Što se tiče ranog dijela Hitlerovog života, izobličenog kroz *Mein Kampf* i kasnija “sjećanja” savremenika, autor se odlučio na ponešto radikalniji korak oslanjanja isključivo na materijal nastao u vrijeme kad su se događaji o kojima je riječ i dešavali. Zbog toga su, recimo, otpali memoari Kubizeka, njegovog druga iz djetinjstva.⁶⁸ Nikakva pouzdanost nije data bilo čemu što je rekao ili citirao Werner Maser.⁶⁹ Izvori kao što su “Breiting razgovori” odnosno sjećanja Hermanna Rauschninga, koji su već dugo smatrani sumnjivim, mada se još uvijek navode u nekim ozbiljnim djelima, nisu korišteni.⁷⁰ Naposljetku, makar i jako nevoljko, autor je potpuno zanemario Hitlerov navodni

“Testament” s početka 1945. Sentimenti koji su tamo iskazani bliski su Hitlerovim, a zapravo i argumentima iz ove knjige, ali recentna forenzička istraživanja bacila su veliku sumnju na pouzdanost njegove originalnosti, kao i na pouzdanost sadržaja.⁷¹

Novi izvori za ovu biografiju dijele su u dvije kategorije. Neki samo razrađuju ili elaboriraju već poznate aspekte Hitlerove karijere. Drugi, međutim, podržavaju centralne argumente ove knjige. Bavarski Kriegsarchiv ponudio mi je nove materijale o Hitlerovom iskustvu u Prvom svjetskom ratu, uključujući njegov ključni susret s američkim vojnicima i o borbi njegove pukovnije s novim neprijateljima generalno. Drugi minhenski arhivi potvrdili su dubinu Hitlerove zabrinutosti zbog bavarskog separatizma. Zapisnici iz Ministarstva vanjskih poslova sadrže vrijedan materijal o povratku njemačkih iseljenika i planovima da se oni “razmijene” za Jevreje koji odlaze iz Njemačke. Koliko je autoru poznato, nijedan od ovih konkretnih dokumenata drugi Hitlerovi biografi nisu koristili, a nije vjerovatno ni da su bili svjesni da postoje.

Da bi sav ovaj materijal pretočio u koherentnu argumentaciju, autor je usvojio princip “lijevka”. Na početku, kad su izvori oskudni, pokušava da mu zahvat bude što širi. Kako knjiga napreduje, međutim, dok glavne linije interpretacije postaju jasnije, a materijalni izvori brojniji, fokus se sužava. Ovo, također, reflektuje činjenicu da je u svojim ranim godinama Hitler bio neobično otvoren kad je riječ o svom razmišljanju, dok je kasnije postajao sve oprezniji. Generalno govoreći, autor je odlučio da više pokazuje, nego da tek kazuje. To uključuje opširnu egzegezu i direktno citiranje samog Hitlera. Za razliku od nekih drugih radova na temu, ova biografija je “lagano kontekstualizovana” i “hitlerocentrična”.⁷² Hitler nam izlazi iz fokusa tek u jednom ili dva pasusa na nekoliko mjesta. Ovo, naravno, nije pokušaj sugestije da je Hitler bio potpuno *sui generis* mislilac – nego tek da se trebamo skoncentrisati na ono u šta je on vjerovao, a ne odakle je ta vjera poticala. Slijedeći nalog Richarda Evansa, privilegujemo “analizu, argumentaciju i interpretaciju” u odnosu na “jezik tužioca i propovijedajućeg moraliste”.⁷³ Nije bilo pokušaja da se Hitleru sistematski traže kontradikcije, jer bi to pretjerano proširilo granice ove knjige i pretvorilo je u potpuno drukčije djelo. Osim u slučaju da imaju razloga da misle drukčije, čitaoc bi – da se poslužimo

tom frazom – vrijedilo posavjetovati da sve što je on rekao smatraju za laž, uključujući veznike i riječce. Na ovaj ili onaj način, “stvarni sadržaj” Hitlerovog pisanja i govora je manje važan za ovu biografiju od njihovog značenja i namjera.

Tri centralne tvrdnje u ovoj knjizi podržane su izvjesnim brojem podargumenata. Mnogi od njih će biti poznati čak i čitaocima-laicima, dok će specijalistima biti poznata većina. Drugi su ranije možda kratko notirani, ali je njihov stvarni značaj zanemarivan. Neki od ključnih aspekata argumentacije su također – barem koliko je autoru poznato – potpuno novi. Ako je Hitlerova preokupacija Velikom Britanijom dobro poznata, intenzitet njegovog interesa za SAD postao je važna tema tek u recentnijim studijama, raniji historičari nisu prepoznali njegovu demografsku opsesiju njemačkim iseljeništvom, kao ni centralnu važnost te opsesije za njegov svjetonazor. Dok je konekcija između Hitlerovog antisemitizma i njegovog antikapitalizma često potencirana, pa je bila i tema nekih studija, njena centralna važnost za njegov pogled na svijet, te stepen značaja koji je pridavao ratu protiv “međunarodnih visokih finansija” i “plutokratije” od početka do kraja, nisu uopšte bili ispravno shvaćeni. Obim Hitlerove anksioznosti o pitanju rasne koherencije njemačkog naroda, čiji nedostatak je pripisivao vijekovima političke i kulturne fragmentacije, također nije shvaćen na pravi način. Iz tog razloga, istaknutost bavarske separatističke prijetnje, izazov evropskih integracija, sablast restauracije Habsburga te “crna” (klerikalna) prijetnja su faktori kojima u različitim fazama Hitlerove karijere valja posvetiti veću pažnju.

Argumentacija će se razviti u šest dijelova. Prvi se bavi Hitlerovim ranim godinama, do početka Prvog svjetskog rata, tokom kojeg je pokazivao znake sve veće političke svijesti, nakon vrlo sporog starta, ali i nikakve znake političke vokacije ili leaderskog potencijala. Rat je gurnuo Hitlera u traumatičan susret sa snagom Anglo-Amerike, čija će vojna, ekonomska, finansijska i demografska snaga skršiti Reich i uništiti njegov univerzum. Između 1919. i 1922. postaju vidljive prve konture njegovog pogleda na svijet: strah od Anglo-Amerike, s njim povezano neprijateljstvo prema globalnom kapitalizmu i međunarodnom jevrejstvu te nervoza da unutrašnje slabosti poput socijalizma, boljševizma,

masovnog iseljavanja i posebno bavarskog separatizma čine Reich ne-moćnim pred vanjskim neprijateljima. Tokom ovog perioda, Hitler je, čini se, računao s pretpostavkom da će za regeneraciju Njemačke trebati mnogo godina, možda i nekoliko generacija. U drugom dijelu, koji pokriva period od 1923. do 1927, vidimo kako se vrijeme za Hitlera inicijalno ubrzava, što da bi spriječio opasnost od očigledno separatističkog puča, što da bi iskoristio očito povoljne unutrašnjopolitičke i vanjsko-političke okolnosti. Nakon propasti njegovog vlastitog puča, Hitler se vratio na koncept mnogo dužeg vremenskog okvira počevši da razvija ideju *Lebensraum* kao rješenja problema rasne degeneracije Njemačke, posebno odlaska toliko velikog broja zdravih iseljenika u Ameriku. To je prinudno bio dugoročan projekat, što će reći da se vrijeme za Hitlera opet usporilo.

U trećem dijelu, koji se bavi periodom od 1928. do 1932, posmatramo kako Hitler razrađuje modernizacijski projekat osmišljen s ciljem jačanja Reicha u kontekstu američkog izazova, posebno osipanja “najboljih” elemenata njemačkog društva emigracijom u Novi svijet, odnosno kako stvara alternativu široko popularnoj ideji evropske integracije. Iskorištavajući ekonomski nered uzrokovan Depresijom, kreira strategiju preuzimanja vlasti prije nego što je to ranije očekivao. Četvrti dio, koji pokriva period od 1933. do 1936, ispituje Hitlerov projekat društvene, ekonomske i rasne transformacije, osmišljen tako da eliminiše “negativne” elemente u njemačkom društvu poput Jevreja i invalida, odnosno da potpomogne razvoj “pozitivnih” rasnih crta. Ako je “rasni” sat po samoj svojoj prirodi podešen za duže vremenske intervale, Hitlerova diplomatska i vojna politika slijedile su mnogo promptniju agendu. S njegove strane nije postojao plan o svjetskoj dominaciji, nego tek odlučnost da Njemačkoj osigura teritorijalno proširenje za koje je vjerovao da je nužno da bi uopšte preživjela u svijetu globalnih sila.

U petom dijelu, koji se bavi periodom od 1937. do 1940, vrijeme se još jedanput ubrzava dok Hitler reaguje na neprijateljstvo Anglo-Amerike. Vidjet ćemo kako je Führer, koji izvorno nije imao namjeru da ostvari globalnu dominaciju, pa čak ni da osvoji toliko veliki dio evropskog kopna, logikom rata i ekspanzije naveden na to da dodatno proširi konflikt. Naposljetku, u šestom dijelu, koji pokriva godine od 1941.

do 1945, Hitlerova karijera stiže do kulminacije kroz konfrontaciju s Rooseveltovom Amerikom, s rezultirajućom jagmom za *Lebensraum* i uništenjem evropskog jevrejstva. Kad su se “anglosaksonske” sile udružile protiv njega, Hitler je postao ubijeđen da jedino istinska globalna politika može zaštititi Reich od njegovih neprijatelja. Njemačke armije su bile na dva kontinenta, mjerkajući treći. Hitler je, također, imao namjeru da napadne i zapadnu hemisferu, barem iz zraka. Nakratko se činilo da mu je cijeli svijet nadohvat ruke, ali trofej mu je ipak izmakao, i uskoro je počeo neizbježni pad, kulminirajući u drugom, još destruktivnijem, porazu Reicha, od, kako je to Hitler vidio, “Anglosaksonaca”, Jevreja i njihovih saveznika.

PRVI DIO

Poniženje

Prve tri decenije Hitlerovog života obilježene su opskurnošću i uskraćenošću raznih vrsta. Nedugo nakon njegovog rođenja na krajnjem zapadu Habsburškog Carstva, u skromnim, ali ne i sirotinjskim uslovima, Hitlerova situacija se rapidno pogoršala. Umrli su mu i otac i majka, majka poslije traumatične bolesti, a on je protraćio svoje malo nasljedstvo. Njegov umjetnički talenat u Beču nije prepoznat. Hitler se mučio i živio jako teško dok nije donio odluku da ode i preseli se u München, drugi najveći grad Njemačkog Carstva. Tu je nekako preživljavao. Osim što je eksplicitno odbacivao Habsburško Carstvo, Hitler nije pokazivao nikakve otvorene znake politizacije prije svoje dvadeset i pete godine. Rat je za njega bio i oslobađajuće i iščašujuće iskustvo. Tokom četiri godine njegove vojne službe u ratu, on je ranjen, trpio je razorna bombardovanja, odlikovan je, oslijepio je, te je poražen, skupa s tolikim drugim Nijemcima. Na kraju sukoba, kao i na njegovom početku, on je prilično usamljena pojava, na marginama njemačke i svjetske historije.

1.

Skica diktatora u mladosti

Adolf Hitler se rodio u Austriji, pukom historijskom koincidencijom, 20. aprila 1889. Njegovo rodno mjesto, Braunau na Innu, bilo je dio Bavarskog vojvodstva stotinama godina prije nego što je pripalo Habsburškoj Monarhiji nakon Mira u Teschenu kojim je zaključen Rat za bavarsko naslijeđe 1779. Grad je nekoliko puta prelazio iz ruke u ruku tokom revolucionarnih bura i Napoleonskih ratova, da bi 1815. trajno pripao Austriji. Kulturno i etnografski, granica duž rijeke Inn između Njemačke i onoga što će postati Austro-Ugarsko Carstvo označavala je distinkciju bez prave razlike, barem oko Braunaua i u obližnjoj regiji. Njemački dijalekt i tradicionalni običaji s obje strane rijeke bili su praktično isti. Mada se Hitler uskoro preselio istočno, živeći na nekoliko različitih lokacija, ostao je u okvirima Gornje Austrije i stoga “centralno-bavarske” dijalekatske regije.¹ Hitler je kasnije sebe često opisivao kao Bavarca.²

Politički ponor je, međutim, bio ogroman. Oko hiljadu godina, ljudi iz Braunaua bili su dio Svetog Rimskog Carstva, političkog komonvelta koji je obuhvatao najveći dio njemačkog naroda do svog kolapsa 1806. Njemačka orijentacija je očuvana kroz članstvo u Njemačkoj konfederaciji nakon 1815. U periodu između 1866. i 1871, međutim, pruski prvi ministar, Otto von Bismarck, istisnuo je Austriju i slomio Francusku da bi omogućio “malo njemačko” ujedinjenje u Drugi Reich. Odgovor Habsburga je bio da se okrenu ka jugu i istoku, odnosno da potraže kompromis s buntovnim Mađarima. Zahvaljujući novom statusu mađarske krune, ljudi iz Braunaua bili su sada podanici “cara i kralja” u

multinacionalnom carstvu, a ne čisto njemačkog entiteta. Granica s Njemačkim Carstvom bila je samo 300 metara dalje kod Simbacha, na drugoj strani rijeke Inn. Hitlerovi su je morali gledati svakog dana. Kažu da su simpatije njegovog oca Aloisa bile pangermanske, združene s liberalnim ili barem slobodnomislećim i skeptičnim pogledom na Rimokatoličku Crkvu;³ nema pouzdanih dokaza da Alois nije bio odan Habsburgovcima, antisemit, pijanac ili nasilan prema svojoj djeci.

Adolf je bio mlađe dijete u komplikovanoj porodici.⁴ Imao je starijeg polubrata, Aloisa mlađeg, i polusestru, Angelu, iz očevog prvog braka s Franziskom Matzelsberger. Nakon njene smrti, Alois je oženio svoju rođaku, Klaru Pözl, s kojom je rodio šestero djece, od kojih je preživjelo dvoje, sam Adolf i njegova mlađa sestra Paula. Dvoje od četvero Hitlerovih braće i sestara je umrlo prije njegovog rođenja, a jedno kad je Hitler jedva napunio deset godina. Klarina sestra Johanna, s nadimkom "Hanitante", bila je važna figura u njihovim životima. Aloisov posao uskoro je odveo porodicu iz njihovog doma u predgrađu Salzberger Vorstadt u obližnji Hafeld, Lambach. Neko vrijeme je radio i u njemačkom pograničnom gradu Passau. Alois se naposljetku penzionisao u Leondingu,⁵ gdje je kolabirao i umro kraj svoje jutarnje čaše vina u lokalnoj krčmi 3. januara 1903.

Udovica Klara se s porodicom najprije preselila u Linz, a zatim u Urfahr s druge strane Dunava. Hitlerovo obrazovanje se nastavilo u Staats Realschule u Linzu.⁶ Ta škola u Linzu je bila poznata po svojim njemačkim nacionalističkim i antihabsburškim simpatijama. Nakon što je u nižim razredima bio dobar učenik, Adolf je kasnije postao ravnodušan prema školi, uz česte izostanke, gdje je visoke ocjene imao samo iz sporta i crtanja, a što se tiče truda bivao je ocijenjen samo kao "dovoljan".⁷ Međutim, mada se Hitler dok je bio u Linzu i Urfahru učlanjivao u različite kulturne organizacije kao Linzer Musikverein, Oberösterreichischer Musikalverein i Oberösterreichischer Volksbildungsverein,⁸ nema dokaza iz tog vremena o bilo kakvom političkom angažmanu. Također, nema indicija koje sugerišu da je Hitler poznavao svog školskog kolegu Ludwiga Wittgensteina, kasnije slavnog filozofa. Na ovaj ili onaj način, Hitler je bio loš učenik, koji je morao ponavljati godinu, prije nego što je sa šesnaest godina zauvijek napustio školu.

Kakav su uticaj ovaj bubanj smrti i promjene imali na mladog Adolfa nije poznato. Njegova iskustva nisu ni u kojem smislu bila posebna: takve emotivne i finansijske nesigurnosti u tom su vremenu bile uobičajene, a možda su uobičajene i u svim vremenima. Istina je da su i otac i sin (kako se kasnije ispostavilo) emotivno vezani za svoje rođake, ali ni to nije bilo neuobičajeno u seoskim sredinama, kao i među aristokratama, i tada i kasnije. Čini se da je gajio normalna prijateljstva, posebno s drugim vagnerijancem, Augustom Kubizekom, koga je prvi put sreo na predstavi i koji je dijelio njegove umjetničke interese. Nema stoga ničeg u Hitlerovom ranom djetinjstvu, o kojem se zasigurno jako malo toga uopšte zna, što bi moglo sugerisati ono što će se u njegovom životu kasnije dogoditi.

Hitlerove glavne preokupacije nakon napuštanja škole bile su finansijska sigurnost, emotivni život, upuštanje u umjetničku karijeru te majčino zdravstveno stanje. Prvo pismo za koje znamo da ga je Hitler napisao potiče iz februara 1906, a napisao ga je sa svojom sestrom Paulom, upućeno je na adresu Finanzdirektion grada Linza, u kojem traži da mu se isplati naknada kao djetetu bez oca.⁹ Nekoliko puta je posjetio Beč, pa se poslije preselio u glavni grad Carstva. Tamo je slijedio svoj interes za opere Richarda Wagnera. U ljeto 1906, gledao je *Tristana i Isoldu*, kao i *Ukletog Holandeza*. Također je posjećivao i Stadttheater. Nije ga očaravala samo muzika, nego i arhitektura opere. Na jednoj razglednici Dvorske opere u Beču zabilježio je da je impresioniran “veličanstvenošću” njenog eksterijera, ali je imao izvjesnu rezervisanost prema enterijeru “pretrpanom” plišom i zlatom.¹⁰

Početkom 1907, Hitlerovoj majci je dijagnosticiran rak, a zatim je i operisana, ali bez uspjeha. Ona nije bila osigurana, ali su računi bili niski zbog ljubaznosti njenog doktora, Jevreja, Eduarda Blocha. Hitler je pomagao u brizi za svoju majku tokom njene bolesti te se čini da je bio skrhan zbog njene smrti krajem decembra 1907. Međutim, i tokom njenog liječenja on je nekoliko puta išao u Beč, čak je tamo i unajmio sobu u ranu jesen.¹¹ U svakom slučaju, sasvim je izvjesno da Hitler niti je krivio Blocha za majčinu smrt niti je postao antisemit zbog njega. Štaviše, ostao je u prijateljskom kontaktu s Blochom i poslije toga, čak mu je i čestitao jednu Novu godinu razglednicom koju je sam nacrtao.¹²

Mnogo kasnije, Hitler je omogućio Blochu da ode iz Austrije pod mnogo povoljnijim uslovima od onih koje su imali drugi zlosretni Jevreji.

Hitlerove umjetničke ambicije u međuvremenu su doživjele ozbiljno razočarenje. Početkom septembra 1907, pridružio se grupi od 111 aplikanata za bečku Akademie für Bildende Künste. Oko trećine njih je eliminisano u prvog krugu, a Hitler je bio među onima koji su prošli u drugi krug mjesec dana kasnije. Tada je, međutim, imao manje sreće: njegovi crteži proglašeni su “nezadovoljavajućim”, te stoga nije bio među 28 kandidata koji su naposljetku primljeni.¹³ Bez obzira na to, Hitler se u februaru 1908. trajno preselio u Beč. Pozajmio je veću količinu novca od “Hanitante” tokom 1908. da bi se finansirao, a uz to je primao i svoju naknadu djeteta bez roditelja.¹⁴ Porodična prijateljica Magdalena Hanisch pokušala je da mu pomogne u glavnom gradu želeći mu osigurati podršku Alfreda Rollera, jako uticajnog profesora na Kunstgewerbeschule, čijim se postavkama Wagnerovih opera Hitler divio; proglasio je Rollera “velikim majstorom scenske ilustracije”. Njeno pismo prijateljici Johanni Motloch, koja je u ovom slučaju bila posrednica, je jedini savremeni opis Hitlera koji posjedujemo. “Htjela bih da pomognem ovom mladiću”, napisala je, “jer on nema nikoga ko bi o njemu rekao lijepu riječ ili ko bi mu pomogao savjetom ili djelom. Sam je došao u Beč i svuda mora ići sam, bez vodiča koji bi mu pomogao da bude priman.”¹⁵ Jedino što veže Hitlera za Linz, dodala je, je pitanje njegove naknade. Roller se složio da se sretne s Hitlerom, na čemu se on intenzivno zahvaljivao Johanni Motloch. Sastanak se, međutim, nije dogodio.

Hitlerova prva bečka adresa bila je soba u Stumpergasse. Njegova gazdarica, Maria Zakreys bila je Čehinja, a prema Hitlerovim riječima loše je govorila njemački. Hitler se u to vrijeme uglavnom zanimao za muziku i arhitekturu. Sredinom februara 1908, najavio je svoju namjeru da kupi klavir, a kad je dva mjeseca kasnije njegov prijatelj Kubizek obećao da će donijeti violu, mladi Adolf je šaljivo prijetio da će za dvije krune kupiti vate za uši. Već do ljeta, međutim, veliki dio tog veselja se izgubio. Priznavao je da živi život “pustinjaka”, da mu krevetom gmižu stjenice, a da je sve još gore, jer nema nikog ni da ga probudi: pošto frau Zakreys trenutno nije bila tu. Uprkos svemu, Hitler je razvio interes za gradsko planiranje, posebno za izgled i arhitekturu Linza.¹⁶ Mjesec dana

kasnije, raspoloženje mu se nije popravilo: izvinio se Kubizeku jer mu već dugo ne piše, dodavši “ne znam uopšte šta bih ti rekao”. Vrijeme je provodio čitajući novine – postoji referenca da je bio pretplatnik – te pišući, prvenstveno o gradskom planiranju i arhitekturi: “Sada prilično mnogo pišem, uglavnom u popodnevnim i večernjima satima.”¹⁷ Hitlerove muke su makar dijelom izvorno bile finansijske. Čini se da je prolazio kroz period siromaštva, pošto je nešto kasnije poručio Kubizeku “da više ne mora da mu donosi sir i puter, mada mu se zahvaljuje što se sjetio”. Ipak, nije bio presiromašan, da ne bi pogledao izvedbu Wagnerovog *Lohengrina*.¹⁸

Nedugo zatim, Hitler je napustio Stumpergasse, a nakon toga ga je za period od oko godinu dana progutao grad. Stanovao je kod gazdarice Helene Riedl u Felberstrasse do augusta 1909. Jedina poznata njegova aktivnost u tom periodu je novi pokušaj upisa na Akademiju okončan novim neuspjehom. Hitler je zatim oko mjesec dana bio podstanar kod Antonije Oberlerchner u Sechshauserstrasse, odakle je otišao sredinom septembra 1909. Još manje znamo o onome što je došlo neposredno poslije. Zsigurno je prošao kroz neku vrstu ekonomske, a možda i psihološke, krize, što je vodilo do gubitka uglednosti. Nekoliko godina kasnije, a dosta vremena prije nego što će postati poznat, Hitler je vlastima u Linzu rekao da je jesen 1909. za njega bila “teško vrijeme”.¹⁹ Prema iskazu bečkoj policiji s početka augusta 1910, neko vrijeme je proveo u skloništu za beskućnike u Meidlingu. Kako se Hitler izvukao otamo nije poznato, ali je odjednom bio u stanju da sebi plati smještaj u relativno pristojnom muškom hostelu u Meldemannstrasse u bečkom Brigittenauu od februara 1910.²⁰ Tu je počeo da crta razglednice i umjetničke slike koje je onda njegov prijatelj i “poslovni” partner Reinhold Hanisch prodavao vlasnicima trgovina i suvenirnica; ovaj se odnos pokvario kad je prijavio Hanischa vlastima da ga je navodno prevario za neki novac.²¹

Hitlera je sada ponovo progutao grad. Imamo ekstenzivne opise kako se osjećao i šta je radio u to vrijeme, što iz njegovog vlastitog pera, što iz izvještaja drugih, ali svi ti zapisi potiču iz kasnijeg perioda, kad je već bio javna ličnost, pa je aktivno želio da uobliči svoju autobiografsku naraciju, posebno u *Mein Kampf*. Sve što pouzdano znamo je to da je Hitler morao ostati u Austro-Ugarskoj do svog dvadeset i četvrtog rođendana

da bi cijelo to vrijeme mogao primati svoju naknadu. Nije mu pomoglo to što se posvađao sa svojom polusestrom Angelom Raubal oko nasljedstva, a morao je odustati od svojih zahtjeva nakon jednog pojavljivanja na sudu u Beču početkom marta 1911.²² Postoji mogućnost da je Hitler išao na književno veče Karla Maya, autora najprodavanijih vestern-romana, krajem marta 1912.²³ U proljeće 1913. Hitler je preuzeo svoju posljednju naknadu. Nije bilo više ničega što bi ga zadržalo u Beču.

Kad je Hitler u maju 1913. stigao u München, sve što je imao stalo je u mali kofer. Njegov poznati mentalni prtljag bio je još manji.²⁴ On se sastojao uglavnom od negativa. U njegovim odnosima s Eduardom Blochom u Linzu nije bilo nikakvih tragova antisemitizma, naprotiv. Kasnije, Hitler je imao prijateljsko-poslovne odnose s barem dvojicom Jevreja preko kojih je prodavao svoje slike: jedan je bio moravski Jevrej Siegfried Löffner, koga je policija ispitivala oko navodne Hanischeve prevare, a drugi, mađarski Jevrej Samuel Morgenstern koji je vodio pažljive zapisnike o svim tim kupovinama.²⁵ Isto tako, nema onovremenih dokaza da je Hitler imao bilo kakav negativan stav o multinacionalnom karakteru glavnog grada Austro-Ugarske. Skoro godinu dana je sretno živio pod krovom češke usidjelice Marije Zakreys, a nije pokazivao bilo kakvu iritaciju zbog njenog ograničenog vladanja njemačkim jezikom. Postoji dokumentovana potvrda njegovih interesa za arhitekturu, gradsko planiranje i muziku, naročito za njihove međusobne veze. Mnogo toga se sigurno dešavalo u njegovoj glavi, ali mi ne znamo šta je to tačno bilo.

Mijenjali su se načini na koje je Hitler opisivao samog sebe, ali je postojala kreativnost kao najmanji zajednički sadržilac. Sredinom februara 1908. u Stumpergasse, kao svoje zanimanje navodi "umjetnik", sredinom novembra 1908. u Felberstrasse – "student", krajem augusta 1909. u Sechshauserstrasse – "pisac", početkom februara 1910. i krajem juna 1910. – "slikar".²⁶ U isto vrijeme, konstantne promjene adrese zasigurno nisu imale veze s izbjegavanjem služenja vojnog roka, pošto se na svakoj novoj adresi uredno prijavljivao. Sve je to, međutim, potpuno tipično za nekog s Hitlerovom pozadinom i interesima. Prelazeći s ove na onu stranu solventnosti, ostavljajući traga samo u situacijama kad imaju kontakt sa zakonom i gradskim vlastima, bila je sudbina miliona u Evropi uoči 1914.

Kad je Hitler krajem maja 1913. stigao u München, upustio se u svoj prvi dokumentovani politički akt. On i njegov prijatelj Rudolf Häusler unajmili su sobu kod krojača Josefa Poppa u Schleissheimerstrasse. Registrovao se kao čovjek “bez državljanstva”, što je jasan iskaz neprijateljstva prema svojoj rodnoj Austro-Ugarskoj. Možda mu je namjera bila i da zavara vlasti Carstva, ako bi ga zvali na služenje vojnog roka, pošto je Hitler, kao i ostali muškarci njegove generacije, od svog dvadesetog rođendana u aprilu 1909. mogao da bude pozvan. U augustu 1913, gradske vlasti u Linzu su ga zaista tražile pod sumnjom dezerterstva, da bi im u oktobru Hitlerovi rođaci rekli da se preselio u Beč. Birokratiji nije ostavio svoju novu adresu, ali se istragom u hostelu u Brigittenauu utvrdilo da se preselio u München. Austrougarske vlasti su ga u januaru 1914. uspjele locirati u Schleissheimerstrasse u Münchenu.²⁷ Ubrzo je Hitler dobio nalog da se pojavi pred gradskim vlastima u Linzu. To ga je isprovociralo na dugu apologiju, u kojoj se izvlačio na siromaštvo, tvrdeći da se u Beču u februaru 1910. bio sam prijavio za odlazak na služenje vojnog roka. Na kraju se pojavio pred predstavnicima austrijskih vlasti u Münchenu, početkom februara 1914. kad je proglašen fizički nesposobnim za služenje vojske.²⁸ U međuvremenu, Hitler je nastavio da živi od prodaje svojih slika, baš kao i u Beču.²⁹

Sve ovo našu sliku mladog Hitlera čini više skicom nego portretom. Da se razumijemo, on je ipak već više od puke brojke: već su dobro poznati njegovi umjetnički interesi; njegovo neprijateljstvo prema Habsburškom Carstvu, mada ne i razlozi za to, već je dokumentovano. Međutim, nema naznaka ideja i ambicija koje će se tek pojaviti.³⁰ Kako bi i moglo biti drukčije? Ono što je Hitler doživio u Linzu i Beču moglo je uobličiti njegove kasnije poglede na unutrašnju politiku, na rasu i na kulturu. Ali on još uvijek nije vidio ništa, kao što ga – koliko znamo – nije ni interesovalo bilo šta što se dešavalo izvan Habsburškog Carstva i njemu prijateljske Njemačke. Nema preživjelih onovremenih dokaza da je bio previše svjestan bilo Francuske i Ruskog Carstva, bilo anglo-svijeta odnosno Britanskog Carstva i Sjedinjenih Američkih Država. To će se uskoro promijeniti. Ako Hitler 1914. još nije ostavio gotovo nikakav trag u svijetu, svijet će uskoro ostaviti traga na njemu.

2.

Protiv “svijeta neprijatelja”

Hitler je, čini se, dočekaao početak Prvog svjetskog rata s entuzijazmom. Na jednoj onovremenoj fotografiji – koja je napravljena prije nego što se on upoznao sa svojim kasnijim saradnikom i propagandistom Heinrichom Hoffmannom – se, po svoj prilici, vidi lično Hitler među veselom gomilom na Odeonsplatzu u Münchenu 2. augusta 1914.¹ Dobrovoljno se prijavio da služi u Bavarskoj vojsci,² pa je dvije sedmice kasnije regrutovan u 16. bavarsku rezervnu pješadijsku pukovniju, poznatu kao Listova pukovnija, prema prezimenu svog komandanta. Ovo nije bila klasična “dobrovoljačka” pukovnija, nego se sastojala od prosjeka uglavnom južnobavarskog društva, među kojima su neki, poput Hitlera, bili dobrovoljci, dok su drugi mobilisani. Proveli su nekoliko sedmica na obuci, uglavnom u samom Münchenu, ali i u vojnom kampu Lechfeld, južno od Augsburga. Tu je naučen da rukuje standardnom puškom, a zatim je poslan da podržava njemačko napredovanje kroz Belgiju i sjevernu Francusku.³

Drugim riječima, Hitler na početak rata nije reagovao nestajanjem. Umjesto toga, odmah se prijavio u njemačku (tehnički bavarsku) vojku, što je bio neobičan izbor. Stoga je u augustu 1914. Hitler definitivno ne samo okrenuo leđa Austro-Ugarskoj, nego je i odlučno optirao za Njemačku. To je bio njegov prvi veliki dokumentovani politički iskaz.

Glavni neprijatelj, kako je Hitler sada vjerovao, bio je s druge strane La Manchea. Njegovo prvo sačuvano pismo iz vojske, upućeno njegovoj bivšoj minhenskoj gazdarici Anni Popp, sadrži i iskaz kako se nada “da će ići u Englesku”, logično je pretpostaviti da misli kako će biti među

učesnicima eventualne buduće invazije.⁴ Indikativno, Hitler nije ciljao na Carsku Rusiju na istoku, mada je ona u tom trenutku prijetila Istočnoj Pruskoj; tokom cijelog rata, zapravo, on je, koliko je sačuvano, napravio tek jednu jedinu referencu na Istočni front.⁵ Nije, također, proglašavao Francuze hereditarnim neprijateljima. U fokusu na Britaniju, vidi se možda odjek onovremenog diskursa o “engleskoj mržnji” u Njemačkoj generalno, a posebno u njegovoj jedinici,⁶ a možda je to kod njega bilo i nezavisno od toga. Sedmicu dana kasnije, kad je Listova pukovnija stigla u Lille, u sjevernoj Francuskoj, postrojani su na Place de Concert da čuju “naredbu krunskog princa Bavarske protiv Engleza”. Čuli su, između ostalog, i ovo: “Imamo sreću da na našem frontu imamo Engleze, trupe naroda koji prema nama tako dugo gaji antagonizam s ciljem da nas neprijateljski okruže i zadave nas.”⁷ Na ovaj ili onaj način, Hitlerova iskazana želja za obračun s Britancima – mnogo prije nego što je stigao na front i u vrijeme kad su britanske ekspedicione snage predstavljale samo mali postotak savezničkih trupa koje su se suprotstavljale Njemačkoj na Zapadnom frontu – predstavlja njegov drugi po redu važan politički iskaz, odnosno iskaz koji ukazuje na budući razvoj njegovog svjetonazora, baziranog dobrim dijelom na poštovanju i strahu od britanske moći.

Nedugo zatim, Listova pukovnija propisno se sukobila s Britancima kod Gheluvelta, a zatim kod Wytschaetea i Messinesa u belgijskoj Flandriji.⁸ Priča o BEF-u iz 1914. se tradicionalno gleda kao priča o neravnopravnoj borbi protiv njemačke sile. U širem smislu je to tačno, ali je važno sjetiti se da je na taktičkom nivou slika bila mnogo diferenciranija. Listova pukovnija se sukobila s ljudima iz Jorkširske pukovnije, legendarnih Coldstream Guards, Black Watch, Grenadier Guards i Gordon Highlandersa, a to je bila bitka između amatera i profesionalaca. Poneki među vojnicima iz Listove pukovnije, a među takvima je bio i Hitler, nisu imali nikakvo vojno iskustvo prije rata. S izuzetkom nekih oficira, niko od njih nije bio profesionalac. Nasuprot tome, u BEF-u su biliiskusni vojnici, od kojih su se mnogi i ranije borili u ratovima, a mnogi su također bili i bolji i brži strijelci od svojih njemačkih neprijatelja. Gheluvelt je stoga bio dubinski neravnopravna bitka.

Imajući u vidu uslove, Listova pukovnija se dobro nosila, ali je imala užasne gubitke. Sam Hitler je učestvovao u nekoliko frontalnih napada,

tačno tri, ako je vjerovati njegovim iskazima. Govorio je o “najtežim bitkama” pješadije, ali je rekao da su naposljetku “Englezi [*sic*] bili poraženi”. “Poraz” koji su doživjeli Britanci je bio kratkog vijeka, međutim, pošto su Bavarce iz Gheluelta uskoro potisnuli vojnici iz Worceстера. Hitler je uskoro unaprijeđen u status *gefreitera* – vojnika prve klase – pa je postao službenik – kurir – za oficirski kadar pukovnije. Od tada, tvrdio je, “mogu reći da sam na dnevnom nivou rizikovao život i gledao smrti u oči”, što vjerovatno nije pretjerivanje kad je riječ o tom periodu njegove vojne službe. Drugog decembra, Hitler je odlikovan Željeznim krstom druge klase. “To je”, napisao je, “bio najsretniji dan u mom životu.” Tražio je od svog stanodavca da mu sačuva primjerak novina gdje je izišla obavijest o njegovom odlikovanju da ga ima za uspomenu “ako Bog odluči da mu dozvoli da ostane živ”.⁹

Na kraju dugačkog pisma u kojem opisuje svoja iskustva na frontu, Hitler se početkom februara 1915. bavi unutrašnjopolitičkom situacijom i strateškom pozicijom Njemačke.¹⁰ Lamentovao je zbog gubitka života u borbi protiv “međunarodnog svijeta neprijatelja” te je izrazio nadu ne samo da će “vanjski neprijatelj Njemačke” biti slomljen, nego i da će “njen unutrašnji internacionalizam” biti uništen. Moguće je da je ova potonja fraza bila nadahnuta antisemitizmom, mada je možda bila i aluzija na transnacionalne odanosti njemačkih katolika i socijaldemokrata. Hitler je, također, prorekao da će “Austrija doživjeti sudbinu kakvu sam joj uvijek prognozirao”, pod čim je, pretpostavlja se, mislio na njen krajnji kolaps.¹¹ U njegovim sačuvanim pismima Istočni front se uopšte ne spominje, a također ne saznajemo ni kako je reagovao na potapanje *Lusitanije*, na savezničku propagandnu kampanju, kao ni na druge važne aspekte rata.

Ostatak rata Hitler je služio kao kurir svoje pukovnije, a ne na frontu, u užem smislu. To je bila prilično rizična pozicija. Primjera radi, u jednom drugom pismu iz sredine februara 1915. opisuje udar granate blizu lokacije na kojoj se nalazio, kad ga je “spasilo samo čudo”, ali je također priznao da ga “konstantna artiljerijska vatra čini nervoznim”. Također je pozdravio činjenicu da se javno mnijenje u Njemačkoj “napokon mobiliše protiv Engleske” što je još jedna ilustracija njegove preokupacije Britanijom.¹² Osam dana kasnije, Hitler je pisao o još jednoj “groznoj

kanonadi”, kao i novim bitkama s Britancima. Zapravo je Listova pukovnija natjerana na defanzivu, kako je sve više i više britanskih trupa stizalo na Zapadni front. Iduća velika bitka u kojoj je Hitler učestvovao bila je bitka kod Neuve Chapellea u martu 1915. kojoj je prethodilo još masivnije britansko bombardovanje. Poslije toga je došao njegov prvi susret s imperijalnim trupama, ljudima iz Indijske armije. Mjesec dana kasnije, kod Fromellesa i Aubers Ridgea, Hitler se suočio i s drugim jedinicama iz Carstva, konkretno s Kanadanima. S vremenom, raznolikost egzotičnih pokrivala za glavu u neprijateljskim rovovima – uključujući “turbane i šiljate kape”¹³ – dala je ljudima iz Listove pukovnije depresivno osjećanje da se cijeli svijet urotio protiv njih.

Taj utisak se dodatno pojačao naredne godine. Nakon relativno dugackog perioda koji je proveo u regionalnom štabu u Fournesu – tokom kojeg je, čini se, proveo mnogo vremena slikajući, crtajući i čitajući – Hitler se vratio u akciju kod Fromellesa u francuskoj Flandriji u maju i junu 1916. Ovaj put Listova pukovnija se suočila s Australcima i Novozelancima, od kojih su mnogi bili okorjeli veterani s Galipolja. Bavarci su se ponovo osjećali obeshrabreno u situaciji kad su se borili s ljudima koji su došli s druge strane planete da se pobiju s njima u Flandriji. Što je još gore, kako se prisjetio Hitlerov saborac Adolf Meyer, neki od Australaca su bili njemačkog porijekla. Jedan od zarobljenika “ne samo da je govorio odličan njemački, nego se i prezivao Meyer baš kao i ja. Razumljivo je to, pošto mu je otac bio Nijemac, koji je kao dijete s roditeljima emigrirao u Australiju pa se tu kad je odrastao oženio Engleskinjom”.¹⁴ Ono što je Hitler u to vrijeme mislio o borbama svoje pukovnije s britanskim imperijalnim trupama nije dokumentovano.

Nedugo zatim, Listova pukovnija se uključila u kasne faze Bitke na Sommei, tokom koje su mnogi njemački vojnici razvili zdrav respekt za britanske borbene kvalitete.¹⁵ Hitler je imao sreće da ne bude direktno na frontu, izložen mitraljeskoj i vatri iz manjeg oružja, ali je ipak bio u dometu neprijateljskih pušaka.¹⁶ Njegov zaklon je pogođen britanskom granatom, a Hitlera je geler pogodio u gornji lijevi dio butine. Rana nije bila opasna po život, ali je bila dovoljno ozbiljna da zahtijeva evakuaciju. Hitler je poslan u vojnu bolnicu u Beelitzu, jugozapadno od Berlina, da se oporavi. Tu se prvi put suočio s iscrpljujućim efektima savezničke

blokade, što je bila tema koja je u njemačkoj javnosti izazivala strastvene reakcije. Na tom tragu je razvijena teza o navodnoj britanskoj želji da se “istrijebe” Nijemci, uz osude teških posljedica blokade na djecu i stoga na rasno zdravlje nacije, s naglašavanjem potrebe da se očuva “naredna generacija”.¹⁷ Ponovo, nema sačuvanih onovremenih dokaza o tome šta je Hitler mislio o tim događajima u vrijeme dok su se dešavali.

Nakon toga, prebačen je u zamjenski bataljon Listove pukovnije u Münchenu. Tamo je bio uzrujan zbog nemogućnosti da se ponovo pridruži svojoj jedinici. Krajem decembra 1916. pisao je svom kolegi kuriru, Balthasaru Brandmayeru: “Jedan transport je prije nekoliko dana otišao prema pukovniji, [ali] ja, nažalost, nisam mogao da pođem. Otišli su samo matori brbljivci.”¹⁸ U januaru 1917. Hitler je pisao ađutantu Listove pukovnije: Fritzju Wiedemannu, da je “još jedanput spreman za borbu” te je izrazio “hitnu želju... da se vrati [svojoj] staroj pukovniji i starim drugovima”.¹⁹ Max Unold, koji je s njim služio u štabu zamjenskog bataljona u Luisenschuleu u Münchenu, kasnije je potvrdio da se Hitler “prijavio da se vrati [na dužnost] na terenu”.²⁰ Unold je bio neobično društvo za Hitlera, pošto je bila riječ o ekspresionističkom slikaru i jednom od osnivača *Münchener Neue Sezessiona* 1913. godine.

U martu 1917. Hitler se vratio u svoju jedinicu, odnosno u štab pukovnije. Nedugo zatim, pripadnici Listove pukovnije svjedočili su, mada nisu bili u to direktno involvirani, žestokom kanadskom napadu na Vimy Ridge. Nije dugo prošlo, međutim, bili su suočeni sa svirepim britanskim napadima tokom Bitke kod Arrasa. Zatim, krajem ljeta 1917, Listova pukovnija se vraća u okolinu Gheluvelta tokom Treće bitke kod Ypresa, u vrijeme kad ih je britanska artiljerija gađala duže od sedam dana. Kombinacija velikih količina eksploziva, šrapnela i gasa izazvala je velike žrtve. Hitler je uhvaćen usred borbe, pošto se štab pukovnije našao na liniji britanskog napredovanja kod Ypresa.²¹ Kako je on doživljavao ova iskustva, ne znamo, pošto onovremeni dokumenti nisu sačuvani. Kad je razbijena Listova pukovnija napokon povučena s linije, poslana je u okolinu Mulhousea u Alsaceu da se vojnici oporave. Tek tamo se, nakon skoro tri godine borbi protiv prvenstveno Britanaca, Indijaca, Kanadana, Australaca i Novozelanda, Hitler prvi put suočio s francuskim neprijateljem.

U međuvremenu, Sjedinjene Američke Države su ušle u rat na savezničkoj strani početkom aprila 1917. mada prije kao pridruženi član nego kao jedna od sila Antante. Ovaj potez je na obje strane Atlantika viđen kao čin anglosaksonske solidarnosti s Britancima protiv “Teutonaca”.²² Milioni Amerikanaca, mnogi od njih rođeni izvan Amerike, spremali su se da pređu Atlantik.²³ Veoma značajan broj njih bio je njemačkog porijekla. Njemačko-američka zajednica, koja je već bila pod pritiskom nakon potonuća *Lusitanije*, sada je bila utonula u krizu. U onome što je po mnogočemu bilo proba za kasniji “crveni strah”, američka propaganda i civilno društvo proglasilo je njemačku zajednicu “drukčijom”. Dio motivacije iza kampanje za prohibiciju alkohola bio je također antinjemački. Da bi izbjegli stigmatu “Amerikanaca s crticom”, mnogi ljudi njemačkog porijekla usvojili su hegemonijsku “anglosaksonsku” kulturu.²⁴ Ponovo, nema onovremenih dokumenata o tome kako je Hitler reagovao na ove događaje, mada je imao mnogo toga o tome reći kasnije.

Nakon relativno mirnog perioda u Alsaceu, Listova pukovnija je poslana da podrži veliku njemačku Proletnu ofanzivu 1918.²⁵ Slijedivši napadačke trupe, susreli su se s francuskim kolonijalnim trupama, alžirskim Zuavima, krajem marta.²⁶ Zatim je, sredinom jula 1918. Listova pukovnija naišla na prve Amerikance tokom Druge bitke na Marni, blizu Rheimsa. Natjerani su na brzo povlačenje,²⁷ ali su prije toga uspjeli da zarobe neke neprijateljske vojnike. Dvojicu njih je Hitler doveo u štab brigade.²⁸ Ljudi iz Listove pukovnije nisu zasigurno imali bilo kakve sumnje o američkim kvalitetima, a isto važi i za druge neprijatelje Njemačke. Izvještaj Drugog bataljona o Drugoj bici kod Marne, napisan mjesec dana kasnije, navodi da se “neprijatelj (Francuzi, Britanci, Amerikanci) pokazao kao jak u odbrani [i] hrabar u napadu”.²⁹ Colin Ross, koji će kasnije savjetovati Hitlera o SAD-u, a koji je tada služio na Zapadnom frontu, prisjećao se ne samo hrabrosti američkih vojnika, nego i da su se američki vojnici često dozivali međusobno na njemačkom jeziku, kao i velikog broja zarobljenika koji su znali njemački.³⁰

Do ovog trenutka, saveznička blokada, kontrola neba i numerička superiornost počeli su nepovratno da iscrpljuju Hitlerovu pukovnicu. “Zdravlje i moral ljudi”, zabilježio je komandant Trećeg bataljona RIR 16 tog istog mjeseca, “pate zbog trajne nestašice u snabdijevanju”; slični

sentimenti su postojali i u drugim bataljonima. Ratni dnevnik Drugog bataljona lamentuje zbog “pritiska daleko superiornijeg neprijatelja koji konstantno dovodi nove trupe (engleske)”.³¹ Sve to su bili dijelovi šire slike, a ona se svodi na ofanzivu koja se lomi zbog strašne superiornosti Saveznika i u ljudstvu, i u tehnici, i u pukoj energiji. General Ludendorf je u čuvenom govoru spomenuo ovo vrijeme kao “crne dane njemačke vojske”. Ponovo ne znamo šta je Hitler o ovome mislio u vrijeme dok se to dešavalo. Jedina dokumentovana činjenica je da je početkom augusta 1918. ponovo odlikovan, ovaj put Željeznim krstom prve klase. Dobio ga je na preporuku svog neposrednog komandanta, Jevreja, poručnika Huga Gutmanna iz Nürnberga, mada on nije bio čovjek koji mu je zakačio orden na rever.³²

U tom trenutku, na vrhuncu savezničke kontraofanzive, Hitler je poslan na sedmicu dana dugačku obuku iz signalizacije u Nürnberg, a zatim na dvosedmično odsustvo u septembru u Spital, u Austriju. Dok je on bio odsutan, Saveznici su neumorno napredovali.³³ Pripadnici Listove pukovnije suočili su se sa širokim dijapazonom neprijatelja, ponekad Francuzima, ali uglavnom Britancima. Kao i kod mnogih drugih njemačkih formacija, moral se urušio pod težinom artiljerijskog granatiranja i zračnih napada. U jednom izvještaju se lamentuje da “neprijateljski avioni u potpunosti kontrolišu nebo”. U drugom se uz alarm notira da se “potreba za odmorom povećava kod oficira i vojnika poslije svakog angažmana. Samo najmanje četiri sedmice mira u dobrom smještaju s uzornom hranom mogu da oporave fizički i moralno iscrpljene [“potrošene”] borce. Jedinice su trenutno najkorisnije u statičnom ratovanju na mirnim sektorima fronta”. Do kraja mjeseca, nije više bilo moguće zadržavati Britance. “Svi smo slomljeni”, lamentovao je jedan komandir čete, “prstima se držimo za zrak.”³⁴ Nije bilo moguće čak ni poslati vojnike u pozadinu po municiju, iz straha da se neće vratiti. Sve veći broj Amerikanaca koji je stizao na front tokom septembra 1918. pojačavao je široko rasprostranjeno osjećanje depresije.³⁵

Početkom oktobra 1918. neraspoloženje unutar jedinice je dodatno opalo. Fridolin Solleder, oficir u Listovoj pukovniji, prisjećao se “neravnotežne borbe”. “Jedan čovjek se bori protiv trojice ili četvorice. Koliko još dugo?” Lamentovao je da je “od oktobra 1918. došlo milion i po

svježih i agresivnih Amerikanaca koji su u akciji s druge strane linije. Afrika, Australija, Indija i Kanada još šalju svoje mlade kohorte u Evropu”. “Municija, materijal, stavovi [*sic*] i mase ljudi su suprotstavljeni njemačkom vojniku s fronta. Veličina borbe postala je beznadna.”³⁶ Dominantno osjećanje bivanja u ratu s cijelim svijetom, osjećanje da je neprijatelja brojno više, da imaju više oružja, te da su njihovi stavovi nadvladali njemačke, nije moglo biti jasnije izraženo. Nakon više od četiri godine rata, Listovoj pukovnici, kao i najvećem dijelu njemačke vojske, je bilo dosta.

Vrativši se, Hitler se našao usred krize. Sredinom oktobra je povrijeđen otrovnim gasom iz britanske granate. Prvu pomoć mu je pružila obližnja bavarska poljska ambulanta kod Oudenardea, na lokaciji čuvene pobjede vojvode od Marlborougha nad Francuzima više od dvije stotine godina ranije. Sedmicu dana kasnije, poslan je na oporavak u prusku bolnicu za rezerviste u Pasewalku kod Berlina. Tamo je Hitler čuo za zaključivanje Primirja i kapitulaciju Njemačke 11. novembra 1918. To je, čini se, kod njega izazvalo neku vrstu histeričnih grčeva. Najveći dio njemačke vojske borio se do posljednjeg, zaustavivši se tek kad im je tako naređeno,³⁷ ali ipak nije moglo biti sumnje da su oni u otvorenoj borbi poraženi i moralno i vojno.

Tako je završilo nešto više od četiri godine Hitlerovog rata. Njegov dosje je bio ponešto neobičan. Nakon intenzivnog perioda ratovanja na frontu s početka rata, ostatak konflikta je uglavnom proveo u štabu pukovnije plitko u pozadini. Ovo je nesumnjivo bila sigurnija pozicija, nego što je pozicija nekog običnog pješadinca ili čak bataljonskog odnosno četnog kurira.³⁸ Sigurno je, ako ništa drugo, bilo komfornije, pa je imao nešto vremena i za čitanje i crtanje; koliko nam je poznato, u tom periodu je više čitao knjige o arhitekturi, nego knjige o politici.³⁹ Neki pripadnici Listove pukovnije gledali su ga zbog toga pomalo sa sumnjičavošću, a vjerovatno jeste tačno da su Hitlerove šanse za odlikovanje bile veće nego šanse prosječnog vojnika pošto je njegovo lice bilo poznato oficirima koji su donosili odluke i slali prijedloge ko će dobiti orden.⁴⁰ Postoji mogućnost da je Hitler odbio unapređenje da bi ostao u štabu pukovnije. U svakom slučaju, nema sumnje, da je Hitler pretjerivao i uljepšavao kad je riječ o njegovom ratnom putu, pažljivo skrivajući činjenicu da najveći dio rata nije proveo na frontu.⁴¹

Imajući to u vidu, Hitlerov dosje je manje distinktivan nego što može da izgleda. Nije bilo toliko neobično za vojnike da odbiju unapređenje da bi ostali sa svojim saborcima. Štaviše, mada je Hitler prema svim izvještajima sve svoje zadatke uredno obavljao, on nije iskazivao nikakvu inicijativu kako se očekivalo od potencijalnih oficira. Vrijedi naglasiti da je Hitler vidio borbu, smrt i uništenje u mnogim prilikama iz prve ruke. Dva puta je ranjen, ne u nesrećama, nego od neprijateljske vatre. Štab pukovnije nije bio “pozadinska lokacija” u ikakvom pravom smislu. Ukratko, ne može biti sumnje – čak i ako odbacimo kasnija uljepšavanja – da je Hitler bio hrabar i efikasan,⁴² makar i u ponešto ograničenom okviru, vojnik tokom Prvog svjetskog rata.

Uticao rata na Hitlerov karakter je nejasan. Primjera radi, nema dokaza o homoseksualnim preferencijama,⁴³ kao zapravo ni o bilo kakvoj seksualnoj aktivnosti uopšte. Čini se, također, da nije stvorio ikakve bliže lične veze sa svojim saborcima, slične homosocijalnim vezama kakve je imao s Goebbelsom i Speerom kasnije u životu, mada i u ta dva slučaja uvijek treba imati na umu da dokazi za te relacije uglavnom dolaze od ove dvojice patoloških tragača za pažnjom, a ne od Hitlera. Na fotografijama koje su sačuvane, on je uglavnom marginalna figura, a djeluje i kao neko ko je tek dopola ukllopljen u društvo.⁴⁴ Imajući to u vidu, sačuvana pisma i razglednice ne sugerišu ništa osim normalnih drugarskih relacija s nizom drugih vojnika, pa su tu čestitke za odlikovanja i žalbe na kvalitet hrane. Na ovaj ili onaj način, a što je zapanjujuće – i često je komentarisano – da tokom četiri godine najgorih njemačkih muka, kasniji Führer nije pokazao bilo kakvu naznaku svojih liderskih kvaliteta.

Kako ćemo vidjeti, dugoročni uticaj rata na Hitlerov pogled na svijet bio je značajan.⁴⁵ Imajući to u vidu, njegovu tvrdnju da su ga vijesti o Primirju iz novembra 1918. navele “da postane političar” valja, makar u kontekstu tog konkretnog trenutka, uzeti sa zrnom soli; nema onovremenih dokaza za to. Njegova politička formacija, međutim, nije bila otvorena. Njegovo neprijateljstvo prema Habsburškom Carstvu i njegova odanost prema Njemačkoj tada su već čvrsto uspostavljeni. Bio je svjestan važnosti propagande, i potrebe da se “mobiliše javno mnijenje” protiv Britanaca. On je vidio rat kao borbu ne samo protiv vanjskog neprijatelja, nego i protiv “unutrašnjeg” internacionalizma njemačkog

društva, pod čim je podrazumijevao po svoj prilici socijalističke (najvjerovatnija meta), klerikalističke, partikularističke i kapitalističke tendencije, ili kombinaciju sve četiri. Iznad svega, Hitler je izašao iz rata sa snažnim osjećanjem moći Antante, posebno Britanaca, u njegovim očima najstrašnijih u “svijetu neprijatelja” protiv kojih se uzalud borio tokom četiri godine rata. Francuska, zemlja u kojoj je toliko dugo bio stacioniran, ostavila je puni slabiji utisak.⁴⁶ Zbog svoje povrede, Hitler nije bio na ratištu tokom finalnog kolapsa krajem oktobra i početkom novembra 1918. ali je svjedočio seriji katastrofa od početka augusta do sredine oktobra, te nije imao nikakvih sumnji da je Njemačka pokleknula pred mnogo superiornijim neprijateljem.

Glavne konture njegovog političkog razmišljanja, međutim, nisu još bile potpuno vidljive. Nije još bilo angažmana s ključnim faktorima epohe: s anglo-američkom plutokratskom demokratijom i sa sovjetskim boljševizmom. Što je najvažnije, uprkos kasnijim tvrdnjama iz *Mein Kampfa* i drugih izvora, još uvijek nije bilo nikakvih znakova antisemitizma. Bilo je blizu šezdeset lako prepoznatljivih Jevreja u njegovoj pukovnji, što je veći broj nego što bi se očekivalo u kontekstu njihove zastupljenosti u stanovništvu, a neki od njih, poput Georga Dehna, su i odlikovani.⁴⁷ Nema nikakvih onovremenih dokaza o nesuglasicama između ovih ljudi i Hitlera. Što je još indikativnije, njegov (“relativno”) benevolentan tretman Blocha i Jevreja s kojima je služio u ratu – uključujući samog Gutmanna, kad je obaviješten o situaciji – sugerise nedostatak ličnog animoziteta prema njima.⁴⁸ I zaista, njegov nekadašnji nadređeni oficir, major Fritz Wiedemann, koji je kasnije postao Hitlerov ađutant, napisao je kratko uoči početka Drugog svjetskog rata da je “s Führerovom saglasnošću pomogao nekim Jevrejima koji su se borili na frontu, a bili su pripadnici 16. bavarske pješadijske pukovnije i omogućio im da emigriraju”.⁴⁹ Ukratko, kad je rat završio, Hitler je pred očima već imao “svijet neprijatelja”. Borba protiv Jevreja, pod kapitalističkim ili komunističkim maskama, još nije počela, međutim, nije još uvijek eksplicitno ciljao ni na SAD.